

सुनौली उपन्यासको विधापरक

अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र

सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको

एम.ए. दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको

प्रयोजनको लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

गंगा कुमारी शर्मा

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर

(२०७१)

शोध निर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली एम.ए. (शैक्षिक वर्ष २०६६/०६७) दोस्रो वर्षकी छात्रा गंगा कुमारी शर्माले **सुनौली उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । मेहनतसाथ प्रस्तुत गरिएको उहाँको शोधकार्यसँग म पूर्णरूपले सन्तुष्ट छु र यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७१/०४/३०

.....
(प्रा.डा. कृष्णहरि बराल)

शोधनिर्देशक

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत विश्वविद्यालय क्याम्पसकी छात्रा गंगा कुमारी शर्माले त्रि.वि. स्नातकोत्तर तह (एम.ए.) मा नेपाली विषयको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि गर्नु भएको सुनौली उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति :

विभागीय प्रमुख, प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम .....

शोधनिर्देशक, प्रा.डा. कृष्णहरि बराल .....

बाह्य परीक्षक, डा. बिन्दु शर्मा .....

मिति: २०७१/०५/०८

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत सुनौली उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र मैले आदरणीय गुरु प्रा.डा कृष्णहरि बरालको निर्देशनमा रही तयार पारेकी हुँ । आदरणीय शोधनिर्देशकको अमूल्य सहयोगले नै यस शोधपत्रले मूर्त रूप लिन सकेको छ । आफ्ना विविध व्यवहारिक कठिनाइलाई पर सारेर भए पनि शोध लेखनको अवधिभर सहजतापूर्वक अमूल्य समय उपलब्ध गराई सहयोग प्रदान गर्नुहुने शोधनिर्देशक श्रद्धेय गुरु प्रा.डा. कृष्णहरि बरालप्रति म हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

शोधपत्रलाई स्वीकृति प्रदान गरी मलाई यस शोधकार्य गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहुने विभागीय प्रमुख प्रा.डा. श्री देवीप्रसाद गौतमप्रति पनि कृतज्ञता व्यक्त गर्न चाहन्छु । साथै यस शोधपत्रको तयारीका क्रममा समूचित सल्लाह, र सुझाव दिई सहयोग गर्नुहुने सम्बन्धित सम्पूर्ण श्रद्धेय गुरुहरूप्रति समेत आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

यस शोधपत्र अध्ययनका लागि आर्थिक सहयोग गर्नुहुने आदरणीय श्रीमान् श्री खेम तिवारीप्रति म सदैव ऋणी छु । मलाई शोध लेखनका लागि प्रेरणा, उत्साह र आत्मबल प्रदान गर्नुहुने मेरी ममतामयी माता यामकला भुसाल र प्यारी छोरी खुसीलाई सम्झन चाहन्छु र यस शोध लेखनका सिलसिलामा आवश्यक सल्लाह दिनाका साथै सामग्री जुटाउन सहयोग गर्नुहुने साथीहरू सुदिप पोखरेल र शोभा बरालप्रति धन्यवादका साथै धेरै धेरै आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

शोधकार्यका सन्दर्भमा विविध सामग्रीहरू उपलब्ध गराई सहयोग गर्ने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालयका कर्मचारीहरू साथै यस शोधपत्र टाइप गरिदिनुहुने एक्सप्रेस कम्प्युनिकेशन सर्भिसका श्री बालकृष्ण महर्जनलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा म यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुर समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

.....
गंगा कुमारी शर्मा
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि. कीर्तिपुर, काठमाडौँ ।

मिति : २०७१/०५/०८

विषयसूची

	पृष्ठ
पहिलो परिच्छेद : शोध परिचय	१
१.१ विषय परिचय	१
१.२ शोध समस्या	१
१.३ शोधपत्रको उद्देश्य	२
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५ शोधकार्यको औचित्य र महत्त्व	५
१.६ शोधको सीमा	६
१.७ शोध विधि	६
१.७.१ सामग्री सङ्कलन विधि	६
१.७.२ सामग्री विश्लेषणको आधार र ढाँचा	६
१.८ शोधपत्रको रूपरेखा	६
दोस्रो परिच्छेद : उपन्यासको सैद्धान्तिक परिचय	८
२.१ विषय परिचय	८
२.२ 'उपन्यास' शब्दको व्युत्पत्ति र अर्थ	८
२.३ उपन्यासको परिभाषा	११
२.४ उपन्यासको स्वरूप	१३
२.५ उपन्यासका तत्त्वहरू	१५
२.५.१ कथानक	१६
२.५.२ चरित्र र चरित्र चित्रण	२०
२.५.३ पर्यावरण	२२
२.५.४ दृष्टिविन्दु	२३
२.५.५ सारवस्तु	२६
२.५.६ भाषाशैली	२६
२.५.७ प्रतीक र बिम्ब	२७
२.५.७.१ प्रतीक	२७
२.५.७.२ बिम्ब	२८

२.५.८ गति र लय	२९
२.५.८.१ गति	२९
२.५.८.२ लय	३०
२.६ निष्कर्ष	३०
तेस्रो परिच्छेद : सुनौली उपन्यासको विश्लेषण	३२
३.१ कथासार	३२
३.२ कथानक	३४
३.३ चरित्र र चरित्रचित्रण	४२
३.३.१ मुख्य पात्र	४३
३.३.२ सहायक पात्रहरू	५०
३.३.३ गौणपात्रहरू	६०
३.३.४ चरित्र चित्रण प्रविधि	६३
३.४ पर्यावरण	६५
३.४.१ देश	६५
३.४.२ काल	६९
३.४.३ वातावरण	७१
३.५ दृष्टिविन्दु	७४
३.६ प्रतीक र विम्ब	७७
३.६.१ प्रतीक	७८
३.६.२ विम्ब	७९
३.६.३ अलङ्कार	८१
३.७ भाषाशैली	८३
३.८ गति र लय	८६
३.८.१ गति	८६
३.८.२ लय	८८
३.९ सारवस्तु	८९
३.१० शीर्षक सार्थकता	९०

चौथो परिच्छेद : उपसंहार तथा निष्कर्ष	९३
४.१ उपसंहार	९३
४.२ निष्कर्ष	९४
सन्दर्भ सामग्री सूची	९६

सङ्क्षेपीकृत शब्द सूचि

चौ.सं.	:	चौथो संस्करण
ते.सं.	:	तेस्रो संस्करण
दो.सं.	:	दोस्रो संस्करण
ने.रा.प्र.प्र.	:	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
पा.सं.	:	पाँचौ संस्करण
पृ.	:	पृष्ठ
वि.सं.	:	विक्रम संवत्
सम्पा	:	सम्पादन